

فصلنامه تخصصی کتابخانه بزرگ
حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته
سال بیست و هشتم / شماره ۱۰۷ / بهار ۱۴۰۱

بازخوانی مهرها و نقش مهرهای ناخوانده (۳)

محمدجواد جدی^۱

چکیده

نگارنده بیست و هشت مهر را شناسانده که از میان آنها، ۲ مورد به خط کوفی است و به قرون ابتدایی اسلامی، ۱۲ مورد به دوره تیموری و صفوی (قرن ۸ تا ۱۱)، و ۱۴ مورد به دوره‌های پس از آن (قرن ۱۱ تا ۱۳) تعلق دارد. نقش مهرها غالباً عربی و فارسی است. سجع برخی از آنها آیات قرآن، و برخی شعر فارسی است که نام صاحب مهر با لطافت در آن درج شده است. بعضی نیز فقط نام صاحب مهر است.

کلیدواژه‌ها

مُهرشناسی؛ سجع مُهرها؛ دوره‌های زمانی مُهرها.

۱. کارشناس و پژوهشگر در حوزه مهرهای نسخ خطی.

در ادامه بازخوانی مُهرها و نقش مُهرهای ناخوانده که در دو بخش شماره‌های ۱۰۱ و ۱۰۲ و نیز ۱۰۴ تقدیم شد، اینک بخش سوم را با بازخوانی ۱۲ مُهر و ۱۶ نقش مُهر پی می‌گیریم. تصویر مُهرها به روال شمارگان پیشین و به جهت تسهیل دقت و مطالعه علاقه‌مندان در فتوشاپ آینه شده و از راست تقدیم می‌شود تا همچون نقش مُهرها که از راست به چپ هستند به راحتی قابل مطالعه باشند: در میان ۲۸ مورد معرفی شده ۲ مُهر به خط کوفی متعلق به قرون ابتدایی اسلامی، ۱۲ مُهر و نقش مُهر متعلق به دوره تیموری و صفوی و مابقی که به خط ثلث و نستعلیق‌اند به دوره بعد از صفوی و قاجار تعلق دارند. زبان مورد استفاده این مُهرها و نقش مُهرها عربی و فارسی و در یک مورد ترکی است. از آنجایی که چکیده مقالات نه توسط نویسندگان مقالات که از سوی مسئولان محترم مجله تهیه و به مقالات ضمیمه می‌شوند در مواردی ناخواسته تناقض‌هایی رخ می‌دهد که ارائه توضیحاتی را ضروری می‌نماید. چنانچه در باره جمله «سجع مُهرها اغلب فاقد تاریخ‌اند» که در چکیده مقاله (ص ۲۲۹ سطر ۶) آمده است بهتر است گفته شود: مُهرهای پیش از دوره صفوی اغلب فاقد تاریخ‌اند. و مُهرهای دوره صفوی و به‌ویژه مُهرهای دوره قاجار اغلب دارای تاریخ هستند.

در باره واژه سجع مُهر نیز همانگونه که پیشتر در بخش نخست مقاله آمد، هر متن مُهری سجع مُهر نیست و تنها به متن شعرگونه، موزون و قافیه‌دار مُهرها می‌توان سجع مُهر اطلاق کرد.

۱. مُهر از جنس عقیق سه پوست به شکل بیضی و خط کوفی با متن: تعلا الله قبل کل شیء - و یدور بعد کل شیء - و یبقا و یفنا کل شیء

۲. مُهر از جنس عقیق سرخ به شکل چهارگوش و خط کوفی با متن: اشکر بزاد و اعمل لغد - برای زاد و توشه ات شکر کن و برای فردا عمل کن

۳. مُهر از جنس عقیق نارنجی رنگ به شکل گرد و خط ثلث با سجع: بنده کمترین عبداللطیف شمس الدین ۸۷۳ (تاریخ)

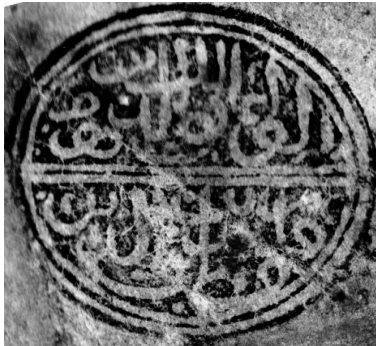
۴. مُهر از جنس عقیق سرخ به شکل گرد و خط ثلث دوره تیموری با سجع: یابد از فیض حق جمیع مراد - چاکر شه محمدبن عماد

۵. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره تیموری با سجع: در پناه لطف خود دار ای کریم / گیو گودرز محمد یا رحیم

۶. مُهر از جنس عقیق زرد به شکل گرد و خط ثلث دوره تیموری با سجع به زبان ترکی: محمدقولی بیگ یار علی در- اعورلوسون سنک اُ ره نبی و ولی در

۷. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره تیموری با سجع: الواثق بمالک یوم الدین / قلندر ابن قطب الدین

۸. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره تیموری با متن: المستغنی بالملک القوی عبدالله ابن یوسف المفتی

۹. نقش مُهر به شکل گرد و خط نستعلیق دوره صفوی با سجع: در آن ساعت که درمانند خلق مشرق و مغرب - بود دستم بدامان علی ابن ایطالب

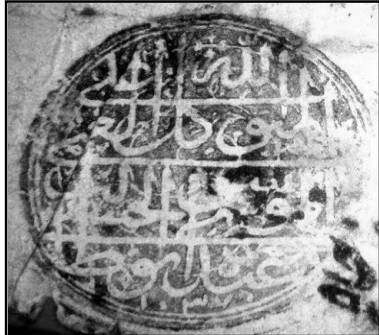
۱۰. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره صفوی با متن: ومن یرغب عن ملة ابراهیم إلا من سفه نفسه و لقد اصطفیناه فی الدنیا وانه فی الآخرة لمن الصالحین (بقره ۱۳۰)

۱۱. مُهر از جنس عقیق نارنجی رنگ به شکل گرد و خط ثلث دوره صفوی با سجع: عبده حسنک بن سالوک - صحبت گیتی که تمنا کند با که وفا کرد که باما کند

۱۲. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره صفوی با متن: الواثق بعون الله الغنی عبده طاهر الحسینی

۱۳. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره
صفوی با متن: المتوکل علی الله الغنی عبده
ابوطالب الموسوی ۱۰۳۷ الحسینی

۱۴. نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث دوره
صفوی با متن: افوض امری الی الله ان الله بصیر
بالعباد الله، عبده علیخان موصلو

۱۵. مُهر از جنس عقیق نارنجی رنگ به شکل
بیضی و خط ثلث دوره قاجار با متن: اللّهُ لَا إِلَهَ
إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

۱۶. نقش مُهر به شکل بیضی و خط ثلث
دوره قاجار با متن: جلال یافت ازو حُسن عز و
جلال

۱۷. نقش مُهر به شکل بیضی و خط ثلث
تزیینی دوره قاجار با متن: العبد المذنب الراجی
محمد هاشم الحسینی

۱۸. مُهر از جنس کریستال سبز، به شکل
چهارگوش کلاهدار، به خط نستعلیق و سجع:
هوالنصر، افسر شاهی نمی‌ارزد به گاه / تاج بر
بادت دهد چون گاه گاه، ۱۳۰۳ (این مُهر به
احتمال بسیار متعلق به ابوالقاسم ناصرالملک
است و نه ناصرالدوله. او در این سجع به کنایه و
ایهام به سرنوشت پادشاهی محمدعلی شاه قاجار
که با او مخالفت داشت و نیز احمد شاه که نایب
السلطنه او بود اشاره دارد. و تاریخ ۱۳۰۳ بی شک
خورشیدی است.)

۱۹. نقش مُهر به شکل بیضی و خط ثلث
دوره قاجار با سجع: ای شه لب تشنه بنام توم
(توام) / هم این قسم بس که غلام توم

۲۰. نقش مُهر به شکل چهار گوش و خط
ثلث دوره قاجار با سجع: بحکم خداوند چون
فرض عین / کنده بدل نقش محمدحسین ۱۲۱۶

۲۱. نقش مُهر به شکل هشت گوش و خط
نستعلیق دوره قاجار با سجع: برفرق حسن تاج
سیادت کافیت

۲۲. مُهر از جنس شیشه به شکل چهار گوش و
خط نستعلیق دوره صفوی با سجع: بهر رزم از
جرات پر دلی / شکافم سپه را بفتحعلی ۱۱۰۷
(تاریخ)

۲۳. مُهر از جنس عقیق نارنجی رنگ به شکل
چهار گوش و خط نستعلیق دوره قاجار با سجع:
چو کودک لب از شیر مادر گسست / بگهواره
محمود گوید نخست ۱۲۸۳ (تاریخ)

۲۴. مُهر از جنس عقیق نارنجی رنگ به شکل چهار گوش و خط نستعلیق دوره قاجار با سجع: ز هول محشر و از تاب بران / چه غم آنرا که باشد نام رحمن ۱۲۳۹؟ (تاریخ ه.ق) لازم به ذکر است که سجع این مُهر مورد سوال دوست خوش ذوقم آقای امیررضا داوند داوند بود.

۲۵. مُهر از جنس عقیق سرخ به شکل بیضی و خط مقطع نستعلیق دوره قاجار با سجع: عبده جعفر

۲۶. نقش مُهر به شکل خاص و خط نستعلیق دوره قاجار با متن: این از کتب موقوفه حاجی سید محمد پیش نماز هر وی بر اولادش و تولیت با واقف و بعد از او در هر طبقه با اصلح از ذکورش از اناشش، و در فقد اولاد، با اصلح اقوامش، و در فقد همه با اصلح از فقهای مشهد

۲۷. نقش مُهر به شکل چهار گوش و خط نستعلیق دوره قاجار با سجع: ملائک سیرت صورت فضائل / ز لطف حق ببین مختار کامل

۲۸. نقش مُهر بر جلد چرمی یک کتاب به

خط ثلث و نستعلیق دوره قاجار با متن:

اذاتم العقل نقص الكلام:

شریعت رهبر هر دو جهان است

باین هر کس گمان سازد کم آن است

فشان گرد بهای خود ز دامان

بها یابی بخود با بی بهایان

مراد نفس بدکردار سرکش

چه ترکش بسته پا کردند ترکش

بمسکینی درین بابیم با بیم

و ارجی از ترحم تا چه یابیم ۱۲۶۹

السامع للغیبه احد المغتائبین

میراث

فصلنامه تخصصی کتابشناسی و نسخه‌شناسی
سال بیست و هشتم / شماره ۱۰۷
بهار ۱۴۰۱

